

MOZGALMAS NAPOK SELMECBÁNYÁN 1848-BAN, SZABADSÁGHARCUNK KITÖRÉSEKOR

TILLES JÁNOS

B. Ű. FŐTANÁCSOS, BÁNYAIGAZGATÓ

FELOLVASÁSA A SELMECBÁNYAIK EGYESÜLETÉNEK BUDAPESTEN
1930 MÁRCIUS 15-ÉN MEGTARTOTT HAZAFIAS ÜNNEPÉLYÉN

*János Tillés
Árnyéka.*

KIADJA
A SELMECBÁNYAIK EGYESÜLETE BUDAPESTEN.
KAPHATÓ MAREK KÁROLY ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓNÁL
X, CSALÁD-UTCA 51.

MOZGALMAS NAPOK SELMECBÁNYÁN 1848-BAN, SZABADSÁGHARCUNK KITÖRÉSEKOR

TILLES JÁNOS

B. U. FŐTANÁCSOS, BÁNYAIGAZGATÓ

FELOLVASÁSA A SELMECBÁNYAIK EGYESÜLETÉNEK BUDAPESTEN
1930 MÁRCIUS 15-ÉN MEGTARTOTT HAZAFIAS ÜNNEPÉLYÉN

KIADJA

A SELMECBÁNYAIK EGYESÜLERE BUDAPESTEN
KAPHATÓ MAREK KÁROLY ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓNÁL
X, CSALÁD-UTCA 51.

Nyolcvankét évvel ezelőtt, március 15-én lobbant lángra a magyar szabadságharc tüze. A századok óta bilincsre vert magyar nemzet feleszmélt és lerázta bilincseit.

A magyar szabadságharc megindításához a talaj elő volt készítve, mert Magyarországot az uralkodóház, mint Ausztria tartományát kezelte és az osztrák császári rendeletek végrehajtását az ő kegyeltjeire bízta, akik azokat minden érzék nélkül, ellenséges indulattal, a magyar nemzet akarata ellenére hajtották végre. Az elnyomatás az 1840-es években tetőfokára hágott és sajnos, ezen nagyon komoly, sorsdöntő időkben is a pártoskodó, szét húzó, egymást maró nemzetre nehezedett „Ármány-Isten átká“:

„Visszavonás átkát népeidre hintem,
Hogy valahány egymást soha meg ne értse,
Legyen önmagának örök ellensége.
Visszavonás átkát egyik a más ellen,
A gyűlölködésben sohse pihenjen!
Soha be ne lássa, mi a saját vétke,
S időktől-időig bűnhődjék meg érte!
Bár száz idegen nép fenekedjék rája,
Legtöbb vére huljon testvéri csatába!“¹

A kiváltságos osztály legtöbb tagja, kinek a császárház kedvezett és akiket külön kiváltságokkal halmozott el, nem értették az idők jelét és az osztrák elnyomatás politikáját helyeselték. Csak néhányan szálltak síkra közülök a magyar igazság mellett és az ifjúság támogatásával az elnyomott nép-

¹ *Fülöp Áron: Attila fiai: Csaba. Budapest, 1929.*

nek segítségére siettek. Általuk lobbant lángra a hamu alatt lappangó parázs, bevilágítva az egész országot 1848 március 15-én. Ettől a világosságtól döbrent meg az osztrák kamarilla és nehogy az 1848-as, a király által Pozsonyban, április 11-én szentesített törvények életbe léphessenek, rég bevált módszeréhez fogott, testvért testvére ellen uszította. Testet öltöttek Kisfaludy Károly „Mohács“-ról írt költeményének szavai:

„Nem! Nem az ellenség,
Önfia vágta sebét!“

A legfelsőbb királyi jóváhagyással a két praesumptiv trónörökös, Ferenc Károly és ennek fia, Ferenc József főhercegek jelenlétében V. Ferdinánd szentesítette törvények örömmámorában a loyális magyar nemzet egyetlen fia sem sejthette, hogy a bécsi udvarban cselszövények űzik játékukat és ármány hálózata már a szentesítés pillanatában a törvények egyrészének megsemmisítésére fegyverhez is képes nyúlni, azaz, amit ma önként a magyar nemzetnek adott, azt holnap vérpatakok árán is képes visszavenni.

Szabadságharcunk lefolyását rövid vázlatban sem akarom most érinteni, hisz annak dicsőségteljes megindítása, idegen hatalommal való gyászos elfojtása előttünk ismeretes, csakis azon mozgalmas napokra akarok kitérni, melyek Selmechánya lakosságát 1848-ban, szabadságharcunk kitörésekor izgalomban tartották.²

*

Selmechányán és a környékéhez tartozó bányavárosokban, úgymint Szélaknán, Stefulton, Béla-

² *Steier Lajos*: Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései és jelentései az 1848—49. évi szabadságharcról és tót mozgalomról. Budapest, 1924.

bányán, Szklenón, Vihnyén és Hodrusbányán 1848-ban a férfi lakosság száma körülbelül 30.000 volt, kik nagyobbrészt a bányászatnál és az ehhez tartozó, vagy ezt kiegészítő többi üzemágaknál, mint zúzóművek-, fémkohászat-, erdészetnél stb. voltak alkalmazva. E munkások általában szegénysorsúak voltak és mindennapi keresetükből — mely elég alacsonyra volt szabva, minthogy a bányászat jövedelmező nem volt — egy napról másra éltek. Természetes, hogy ilyen máról-holnapra élő nép ingerlékeny, ígéreteknak, felbujtóknak könnyen hisz és még a legvadabb lépésekre is kapható.

1848-ban Selmecebányán és annak közvetlen környékén nemcsak bennszülött bányamunkások voltak, hanem volt vagy 4—5000 cseh munkás is, kiket felsőbb parancsra a megszűnt csehországi fémbányászattól lassanként ide telepítettek. A cseh munkások legtöbbször erőteljes fiatal férfi volt, kompakt tömegben élt, semmiféle ingatlan vagyonnal nem bírt és csupán két keze munkájából tartotta fenn magát. Semmiféle kötelék, vagy lokálpatriotizmus nem fűzte őket ide és idegenek maradtak a selmeci évszázados tradíciókkal szemben. Leginkább ők képezték a nyugtalan tömeget, mindenre kaphatók voltak már azért is, mert Selmecebányára való áthelyezésükkel sem voltak megelégedve.

Ami pedig a városi életet illeti, itt körülbelül 3—400 más-más vidékről és idegen országból jött fiatal tanuló ember volt, kik részint a bányászati és erdészeti akadémiának hallgatói, részint pedig a középiskola növendékei voltak.

Faller Gusztáv szerint az 1847—48. évre beiratkozott a selmeci akadémián 67 bányász, 11 erdész és 38 rendkívüli, összesen tehát 116 hallgató. Az összes hallgatók száma az akadémián körülbelül 300 volt. Nemzetiség szerint körülbelül felerészből a magyar honos, utána a német és szláv (leginkább cseh) elem volt képviselve az akadémián. Az 1847—1848-as tanévre beiratkozott 116 akadémikus között

volt 53 magyarországi, 59 osztrák születésű 47 szlávval és négy külföldi.³

1831—32 és 1833-ban a nemzetiségi láz még nem uralta az akadémikusok kedélyét, meg volt közöttük az egyetértés és összetartás, csupán a csehek szeparálták magukat már abban az időben is, maguknak éltek és a többi hallgatókkal alig érintkeztek. De már 1840-ben úgy alakult a helyzet, hogy az akadémikusok iparkodtak nemzetiség szerint csoportosulni és 1846-ban már az összes szlávok egy egyesített tömegben vannak és ellenséges érzülettel viseltetnek a magyarokkal szemben. Akkor alakult meg a szláv egyesület az akadémián, mely magában foglalta az összes bel- és külföldi szlávokat. Ezen szláv egyesület a bécsi kormány égisze alatt zászlajára írta a pánszláv ezméket és a külföldi szlávokkal szoros összeköttetést tartott fenn. A különböző szláv vidékekről és országokból idekerült akadémikusok viszont idehozták Selmecre a pánszlávizmus érdekében kifejtendő utasításokat. A szláv akadémikusok nemcsak a főbb pánszláv helyekkel és személyekkel álltak összeköttetésben, hanem *Štur Lajos* pozsonyi ev. líceumi tanár, tót újságíróval is, ki Béccsel és Prágával együtt a pánszláv fegyveres mozgalmat szervezte.

Gyakorlati bányász kiképzés ürügye alatt a bányákat bejárván és azokban tartózkodván, bő alkalmuk volt minden feltűnés nélkül pánszláv eszméjüket a bányásznép minden rétegében terjeszteni. Különös sikerük volt az elégedetlen, semmi veszteni valójú cseh munkásoknál és felvigyázóknál, különösen, amint akkor nevezték őket „Hutleute“, „Kratzenfüller“, „Pochwerksmeister“-eknél stb.

A selmeci ev. líceum tót növendékei már 1842-ben alakítottak egy szláv egyesületet, melynek célja volt az 1826-ban „Nemes magyar társaság“ név

³ *Faller Gusztáv*: Gedenkbuch zur hundertjährigen Gründung der K. ung. Berg und Forstakademie in Schemnitz. Schemnitz, 1871.

alatt megalakult önképzőkört — mely 1844-től, mint „Magyar irodalmi társaság“ ismeretes — el-lensúlyozni és helyette a szláv irodalmat fejleszteni. Ezen egyesület kiegészítő része volt a műkedvelői szláv színpad, amelyen alkalmas szláv költeményekkel és szláv színdarabokkal iparkodtak Selmecebánya polgárságára hatni. A színpaddal kapcsolatosan bő alkalom nyílt más szláv egyesületeknek is időközönként észrevétlenül Selmecebányára jönni, mely összejövételeknek azonban az volt a célja, hogy további teendőiket a pánszláv eszme érdekében megbeszélhessék.

Úgy-e, nem csodálkozhatunk azon, hogy a magyar voltáról ismert Petrovics Sándort, koszorús magyar költőnk, Petőfi Sándor V. oszt. tanulót a fanatikus pánszláv *Lichárd Dániel* tanár 1839-ben az 1838—39. tanév első félév végén Magyarország történetéből megbuktatta.

Szabadságharcunk kitörésekor a pánszláv eszme fanatikus és nyílt hirdetői voltak *Tomkovics* hodrusi ev. tanító *Sparnensis Jenő* líceumi tanuló és még mások. *Steckel* (Stöckel) bányászakadémikus, egy különben simplex tehetség, rávetette magát a bányásznép fanatizálására, közibük furakodva óriási alakjával, testi erejével, vállig lelógó hajával, színpadias szláv kosztümében és szubjektív egyéniségével sikert is ért el.

Az eszes szélaknai kincstári bányatiszt (Schichtenmeister) *Dobránszky Adolf* szintén a pánszláv eszmék szolgálatában állt, látható aktív szerepet ugyan nem vitt, de a szláv mozgalmat tőle telhetőleg támogatta. *Meschka József* kincstári altiszt (Kratzenfüller) nemcsak a munkások, hanem az altisztek között is a magyarság ellen lázított.

Mindezekből azt látjuk, hogy a magyarok elleni forradalmi eszmének minden néprétegben, illetve minden osztályban megvolt a képviselője és ha még hozzávesszük azt is, hogy a munkásokat irányító bányaaaltishti kar is meg volt mételyezve és a magyarság ellen agitált, érthető, hogy a később leírt események bekövetkezhettek.

De nemcsak Selmecebányán és vidékén akarták a bányász népet a forradalmi eszméknek megnyerni, hanem hasonló munkát fejtettek ki a környékező többi bánya- és ipartelepeken is. Így Zólyomban és Korponán *Stephanovics Sámuel*, ki a prágai cseh forradalmi, leginkább diákokból álló egyesületnek tagja volt, lázított és hozta személyesen Prágából *Kren* selmeci polgárnak azt a két levelet, melyekről később lesz szó. Besztercebányán *Kuzmány* ev. lelkész és még többen lázítottak a magyarok ellen.

Tiszolcon *Francisci* gyűjtögette a kedélyeket, Breznóbányán *Kellner Hugó* bányagyakornok és *Chalupka János* ev. lelkész lázított. Egyszóval a pánszláv agitátorok erősen ráfeküdtek a bányászatnál és kohászatnál dolgozó munkásokra, mivel a parasztságot forradalmasítani nem sikerült. Munkájuk könnyű volt, mert az 1847. évi Zólyom megyei nagy ínség előkészítette a talajt a lázításra.

A bánya- és kohótelepek, öntödék és hámorok, puskaportelepek, fegyvertárak, arany, ezüst, réz, ólom és vas kincsek, valamint a körmöcbányai pénzverőnek birtokbavétele volt a bécsi kormány főcélja, mert itt nemcsak a forradalmasított munkástömegeket lehetett volna a legkönnyebben felfegyverezni, hanem nagy anyagi forrásokkal megdagodva, mindjárt az elején halálos döfést lehetett volna adni az 1848-as vívmányoknak.

Amint az események később mutatták, céljukat ugyan nem érték el teljesen, de átmenetileg sikerült nekik a munkásokat annyira fellázítani, hogy azok fokozatos és növekvő kommunisztikus elégedetlenséget mutattak, ami leginkább Selmecebányán, Breznóbányán és Tiszolcon mutatkozott. Az izgatásra és bolsevik hangulatra jellemző azon esemény, hogy közvetlen a szabadságharc megkezdése elején, március 24-én, vagy 25-én a felforgatók anonim levelekben tudtul adják a besztercebányai polgárságnak, hogy azon esetre, ha a szláv felkeléshez nem csatlakoznak, úgy még aznap éjjel a várost több ponton felgyújtják.

Selmecebányán a bányamunkástömeg már olyannyira fel volt lázítva, hogy 1848 március 22-én nagy csoportba verődve, erőszakkal behatoltak a főkamara grófi hivatalba és éktelen zajjal követelték anyagi helyzetük azonnali javítását. Követeléseiket 15 pontban foglalták össze. Követelték a 14 napos bérfizetést, a beteg munkások ne tartassanak el a munkások költségén, kapjanak betegpénzt s a magas lisztárak elleni intézkedést. A bányamunkásoknak bérkiegészítés gyanánt adott termény, úgymint gabona és rozs rosszminőségű és sok szemét van benne, a mérték helytelen, rendeztessék a nyugdíj és társládák intézménye stb.

Ritterstein Agoston báró, kamarai gróf azon kijelentésére, hogy a béreket ezentúl nem havonként, hanem kéthetenként fogja folyósíttatni és a többi pontok tekintetében jóindulatú felterjesztést tesz az illetékes minisztériumnak, a felingerült tömeg látszólag lecsillapodott és eltávozott a főbányahivatalból. A függőben maradt kéréseket a kamaragróf rövid idő múlva a munkásságra nézve kedvezően intéztette el.

Bár a bányamunkások legtöbb kérése meghallgatásra talált és kedvezően intéztetett el, egy hónap múlva a kívülről jövő izgatásra újabb követeléseket támasztottak, melyek már tisztán bolseviki jellegűek voltak.

Mikor gróf *Batthyány Lajos* magyar kormánylelnök eme veszedelmes helyzetről tudomást szerzett és minthogy emberi számítás szerint előre nem lehetett tudni, hogy ilyen tömegfelkelés mire vezethet és mily méreteket ölt, továbbá, hogy mily pótolhatatlan veszteség érheti a bányászatot, 1848 március végén *Kossuth Lajos* pénzügyminiszter bizalmas emberét, Zólyom megye volt másodalispánját, ki a felvidéki viszonyokat jól ismerte, *Beniczky Lajost* megbeszélésre hívja Pozsonyba.

Gróf *Batthyány Lajos* miniszterelnök jelenlétében *Kossuth Lajos* azon véleményének adott kifejezést, hogy a kedélyek lecsillapítására a mun-

kásságnak is koncesszió adassék és pedig a munkabérek emeltessenek, mert a bányavárosok védelmére katonaság felett nem rendelkezik. *Beniczky Lajos*, ki 1831—32 és 33-ban a selmecebányai bányászati akadémiának hallgatója volt és a bányaviszonyokat jól ismerte, ellenezte Kossuth Lajos propozícióját és azzal érvelt, hogy a bányászatnál a bérezés bázisa mindig a szorgalom és a teljesített munka legyen. Minden ok nélkül béreket emelni, ellenkezik a fenti elvvel és megtörténhetik, hogy abban az arányban, amint a szorgalom apadt, a termelés csökken, a keresetek is visszaesnek, a béreket újból meg újból az eredeti nivóra kell emelni és így végeredményben a munkásoknak anyagi előnye nincsen. Hogy a bányamunkásokat megelégedetté tegyük és a bányászat jövőjét ne kockáztassuk, erre csak egy mód van és ez az, hogy a munkás szorgalmát igazságos arányba kell hozni keresetével. A bérkérdést már azért is óvatosan és körültekintve kell kezelni, mert amint a magyar kincstár a béreket emeli, a magánbirtokban lévő számos bánya is kényszerül a béreket emelni, ami oda vezethet, hogy kénytelenek lesznek üzemüket beszüntetni, mert ezek a bányák újabb béremelést esetleg nem bírnak el. Ha beszüntetés következne be, nemcsak a fémtermelés maradna el, hanem több ezer ember is elveszítené kenyerét és az állam terhére lennének.

Ezen okos és körültekintő érvelésre a minisztertanács megbízta *Beniczkyt*, hogy foglalja mindezt írásbe és tegyen propozíciót, hogy a kérdés eldöntését *István* országnádornak fel lehessen terjeszteni.

*

A bécsi reakció nemcsak a felvidéki tótok fel-lázításán fáradozott, hanem az ország déli részén lakó nemzetiségeket is Magyarország ellen folyton izgalomban tartotta. 1848 április 24-én Kikinda szerb lakossága már új földosztást követel, fellázad, két napig mindent feldúl, rabol és pusztít. Mint-

hogy a kevésszámú magyar és német lakosság, kire a jelszó ki volt adva: „verjétek agyon az urakat, magyarokat és németeket“, még idejekorán a városból elmenekült, a föllázadt nép két hivatalnokot — kik szerbek voltak — agyonvert.

Ugyanekkor, április 26-án Ó-Becsén az új negyvennyolcas törvények kihirdetése alkalmával az egybegyűlt tömeg a magyar szónoktól követelte, hogy szerbül beszéljen. Annak dacára, hogy kijelentette, hogy beszédét szerbül fogja ismételni, a fölizgatott tömeg óriási zajjal a szónokot hallgatásra kényszeríti és a gyűlést feloszlatja. A hazatérő szónokot, ki különben szerb ember volt, a bal-tákkal és csákányokkal felfegyverzett lakosság a lakásán megtámadta és félholtra verte. A feldühödött tömeg épületeket rombol, a börtönből kiengedi a rabokat és nemcsak a városban, hanem a környéken is több napig tartó rémítő pusztítást, gyujtogatást és rablást visz véghez.⁴

A pánszláv agitátorok Selmecbánya bányásznépét állandóan izgalomban tartják, úgy, hogy a helyzet itt is komolyan veszélyeztetve volt, miről *Csobor* városbíró a minisztériumnak jelentést is tesz. Jelentéséhez két levelet mellékel, melyeket miheztartás és terjesztés céljából Prágából küldöncel küldöttek *Kren* selmeci polgárnak. Az egyikben az volt, hogy május végén, vagy június elején a líceumi szláv színpadon drámát fognak előadni, mely előadásra vagy 1000 idegen érkezik Selmecbányára. A levélíró reméli, hogy az idegek a selmeci szlávok részéről vendégszerető fogadtatásban fognak részesülni. A másik levélben pedig szemrehányást tesz a tótoknak, hogy még mindig a magyarokra és németekre hallgatnak, de ez nem sokára meg fog változni. Készítsenek kék-vörös zászlókat és kokárdákat, hogy a szlávok bevonulásuk alkalmával egymásra ismerhessenek. Mindkét levelet egy cseh nemzetiségű selmecbányai akadé-

⁴ *Horváth Mihály*: Magyar függetlenségi harc. Pest, 1872.

mikus írta Prágából, ki már március hónapban elhagyta Selmebányát és egyidőre Prágába költözött.

Czobor selmeci városbíró komoly és veszélyt jelentő jelentésére, valamint az ország déli vidékéről érkezett lázadások hírére 1848 április végén gróf *Batthyány Lajos* miniszterelnök, gróf *Széchenyi, Szemere, Kossuth, Beniczky Lajos* jelenlétében tárgyalják a Felvidéken bekövetkezhető eseményeket és a veszély elhárítására teljhatalmú királyi biztosnak Selmebányára küldik *Géczy Péter* későbbi honti főispánt és helyettesének *Beniczky Lajost* nevezik ki. *Géczy Péter* és *Beniczky* — ki rövidesen teljhatalmú kir. kormánybiztos lesz — 1848 április 29-én érkeznek Selmebányára és átveszik hivatalukat.

Ritterstein báró kamaragróf a bányamunkások hangulatáról sötét képet festett és azon nézetének adott kifejezést, hogy haladéktalanul katonaságot kell Selmebányára hozni, hogy gátat lehessen vetni minden rendzavarásnak és rombolásnak. *Csobor* városbíró szintén nagyon aggasztónak ecsetelte a helyzetet a kir. kormánybiztos előtt.

Még aznap, valószínűleg húsvét hétfőjén, amint *Beniczky* memoárjában írja, a kormány kiküldötteinek tiszteletére a selmeciek fáklyásmenetet rendeztek (mely semmi jó alkalommal Selmebányán el nem maradhat), melyhez régi szokás szerint természetesen a bányamunkások is csatlakoztak és egy nagyon népes bányászfelvonulást rendeztek. Az ünnepi beszédet a városi tanács megbízottja magyar nyelven mondta el, mire *Géczy Péter* szintén magyarul válaszolt. Amint a beszédek elhangzottak, a bányászok majdnem kórusban kiabálni kezdtek „mi célból vezettek bennünket ide, ahol egy előttünk ismeretlen és érthetetlen nyelven beszélnek“ stb. Erre *Beniczky Lajos* tót nyelven intéz beszédet a bányamunkásokhoz és mikor mondja, hogy „most mikor jogot kaptunk, nem szabad elfelejtenünk, hogy kötelességeink is vannak“, a munkástömegből a kötelesség szó hallatára szen-

vedélyes kifakadás tör ki és odakiáltják „igen, mindig kötelességekről prédikálnak nekünk az urak, de a jogot maguknak tartják meg, mi már tovább nem várunk“ stb. Az egész kormánybiztosi beszédet a munkások zajos közbekiáltásokkal és ellenzéssel kísérték. A beszéd végeztével a munkástömegből egy csoport vált ki és átadott Beniczky Lajos kir. kormánybiztosnak egy, a minisztériumnak címzett kérvényt, amelyben — amint a szónok kijelentette — „azon követelések vannak összefoglalva, amelyek teljesítésétől a bányászat további sorsa függ“. Amint Beniczky a kérvényt átvette, a szónokot és társait másnapra magához rendelte, hogy kívánságaikat tőlük pontosan és előszóval is megtudhassa. Erre a bányászmenet a bányászjelvényekkel a bányabírószági (Berggericht) épület elé vonult, hogy ott ősrégi szokás szerint a jelvényeket elhelyezze.

A kérvénynek főbb pontjai a következők voltak: *Landerer* főbányagondnok-bányatanácsos, *Belló* és *Weichsler* bányagondnokok, *Schwartz Frigyes Ignác* erdészakadémiai tanár bányatanácsos, a főerdőmester és *Balasits* bányahatósági ülnök a szolgálatból azonnal elbocsáttassanak és Selmecbányáról kiutasíttassanak. A bányamunkások azon joga elismerendő, hogy ők maguk választhassák meg feljebbvalóikat. Követeltek továbbá tekintélyes bérjavítást, mert csak ettől függ a további engedelmességük és munkateljesítményük. Volt még a kérvényben több alárendeltebb, kevésbé fontos követelés, így pl. a nyugdíj rendezése és a társpénztár kezelése, stb. Általában véve az egész kérvénynek inkább fenyegető, mint kérő tendenciája volt.

A demonstráció, a lázadás és a teendők feletti tanácskozás a kormánybiztosok és a kamarai gróf között még tartott, amikor éjjel kb. 11 órakor egy-néhány magyar akadémiai hallgató megjelent és előadta, hogy a cseh akadémikusok a Neuschachton összegyűltek azon célból, hogy amint a város lecsendesedik, a kormánybiztost macskazenével fogják meglepni. Ők, a magyar hallgatók megbízásából en-

gedélyt jöttek kérni a felfegyverkezésre és arra is, hogy a lakás előtt még éjjel csoportosulhassanak, mert a készülő éjjeli botrányt megakadályozni és megghiúsítani akarják.

Még folyt a tárgyalás *Beniczky Lajos* és a magyar akademikusok között, amikor *Marschalkó* rendőrkapitány a nemzetőrség parancsnokával hirül hozta, hogy több korcsmában számottevő cseh bányamunkástömeg gyűlt össze és a hírhedt pán-szláv vezért, *Šturt* éltetik. Utasítást kérnek arra nézve, hogy ne avatkozzanak-e be a fejleményekbe és hogy a személyi biztonság megóvására nem volnának-e különös intézkedések szükségesek.

Géczy Péterrel történt megbeszélés után *Beniczky* megkérte a magyar akademikusokat, hogy tartsák magukat távol minden incidenstől és becsületszavukat vette, hogy csendes magatartást fognak tanúsítani. A városi kapitánynak pedig meghagyta, hogy a nemzetőrség felállítása csak a minden éjjelre szokásos mérvben történjék. Az őrségeket megerősíteni nem kell, sőt ha a készülő macskazene be is következne, akkor sem kell a karhatalomnak beavatkozni és színlelte azt, mintha az egésznek fontosságot nem tulajdonítana.

Beniczky Lajos kormánybiztos az itt leírt intézkedéseket memoárjában azzal indokolja, hogy meg volt győződve arról, hogy komoly összetűzésre akarják őt ellenségei provokálni és egy megfontolatlan, elhamarkodott, szigorú cselekedetre csábítják, másrészt okosabb volt valamit kockáztatni, mint katonaság nélkül csupán csak hivatalos tekintéllyel fellépni, mert az maga után vonta volna az amúgyis a végletekig egymás ellen elkeseredett fiatalságnak összetűzését és a csekély számban lévő nemzetőrség lefegyverzését.

Eltekintve attól, hogy egész éjszakán át *Selmecbánya* utcái népesek voltak és az emberek sokat lármáztak, *Géczyt* és *Beniczkyt* ismételten abcügolták és szidták, egyéb esemény vagy incidens egész éjjelen át nem történt.

Beniczky másnap az előző nap magához rendelt

munkásküldöttséget fogadta, hogy a kérvényben foglalt követeléseket letárgyalhassa. A szóbeli tárgyalás folyamán azonban kitűnt, hogy a bányamunkások most már többet követelnek, mint ami a kérvényben fel volt sorolva. A munkásküldöttség vezetője, *Mehling* szélaknai vájár, munkatársai nevében határozott hangon kijelentette, hogy „egy csomó magasfizetésű hivatalnok, de különösen a kamaragrófi hivatal a kamaragróffal együtt teljesen felesleges, tehát eltávolítandók, a bányamunkások a bányászatot maguk nemcsak, hogy olcsóbban vezetnék, de jobb eredménnyel is kezelnék, sőt kötelezettséget vállalnának arra nézve is, hogy nemcsak több fémtermelése lesz az országnak, hanem elég jövedelme is maradna a bányászat fenntartására és a munkások ellátására“.

A szószóló intelligenciája, beszédmodora, érvelése és fellépése elárulta azt, hogy bányásztársai felett nagyon magasan áll és *Beniczky* csak később tudta meg, hogy *Mehling* szélaknai vájár néhány évvel ezelőtt, mint bányamérnök-hallgató külföldről került Selmecebányára, de viselkedése folytán tanulmányait abba kellett hagynia és hogy életét fenntarthassa, kénytelen volt közönséges bányamunkát vállalni. Az önhibából bányamunkás-sorsra került művelt *Mehling* helyzetével nem volt megelégedve, ami természetes is, a mostani forradalmi időket alkalmasnak találta arra, hogy a vezetést magához ragadja, a munkásmozgalom élére kerüljön és amikor ez sikerült, iparkodott pozícióhoz jutni, mely neki és hasonló gondolkozású társainak munka nélkül könnyű megélhetést biztosít.

Aggasztó lehetett az állapot, ha tekintetbe vesszük, hogy a selmeci bányásznép katonai fegyelemehez, feltétlen vak engedelmességhez volt szokva, feljebbvalóit mindig tisztelte és különös tisztelettel és hódolattal vette körül a kamarai grófot, most pedig egyszerre félelem nélkül a feljebbvalók parancsainak ellenszegül, a kamarai gróf iránt tiszteletlenül viselkedni merészelnek.

*Beniczky*nek néhány napi tartózkodása Selmec-

bányán elegendő volt arra, hogy meggyőződjenek arról, hogy most már csupán személyi tekintéllyel itt rendet teremteni nem lehet, tüstént futárt menesztett a miniszterelnökhöz és sürgősen egy zászlóalj gyalogos katonaságot kért.

Míg a katonaság megérkezik, *Beniczky* folytatta a tárgyalásokat a munkásokkal és sok jóindulatú rábeszélésre azon ígéretüket kapta, hogy Selmezbányára való visszaérkezéseig csendesek lesznek és feljebbvalóiknak engedelmeskedni fognak.

A Felvidéken tapasztalt komoly helyzetre való tekintettel 10 napi távollét után *Beniczky* újból Selmezbányán van, ahol megtudja, hogy a különböző bányákhoz tartozó bányamunkások ígéretük ellenére fegyveresen is résztvesznek a hodrusbányai erdőkben megtartott mindenféle gyűléseken, melyeken mint szónokok *Steckel* bányászakadémikus, *Tomkovits* hodrusi tanító, több szláv nemzeti-ségű akadémikus és *Sparnensis Jenő* líceumi tanuló fellépnek és a pánszláv eszméknek agítálnak. Az egyik gyűlés alkalmával *Steckel* akadémikus fantasztikus szláv öltözetben jelent meg, a magával hozott tót és magyar zászlókat kitűzte, röviddel rá azonban a magyar zászlót letépte, lábbal taposta, megátkozta, a tót zászlót pedig, az általánosságban pánszlávnak ismert és Hodruson lakó *Cserny* Kovács leányával tót nemzeti táncot lejtve, körültáncolta. Utána pedig a szláv ideák lehető leg hamarábbi győzelmére lelkes beszédet mondott.

*Beniczky*nek csütörtökön jelentették, hogy hasonló, de sokkal komolyabb természetű gyűlés lesz következő vasárnap délután a Tanádhegyen, ahol Bakabánya, Túróc megye, Breznóbánya, Tiszolc és Zólyom szláv képviselői is megjelennek.

Pénteki nap Selmezbánya és vidéke már izgató hangú plakátokkal és röpcédulákkal volt elárasztva, melyeknek terjesztője *Suhayda* ? líceumi tanár és *Stefek* gombkötőmester voltak. Hodrusbányán a plakátokat többszáz példányban *Sparnensis* líceumi tanuló terjesztette.

A proklamációnak — melyet *Štur* tanár, tót

újságíró szerkesztett — a főpontja az volt, hogy „A magyar országgyűlés 1848-as törvényei a szlávokra nézve nem kötelezők, mert azok a szláv nép megkérdezése és hozzájárulása nélkül tisztán a magyar arisztokrácia által hozattak. Itt az ideje, hogy a magyar jármot lerázzuk; a szlávok bizalommal tekinthetnek a Kárpátok felé, mert onnan közeledik a segítség!” stb.

Beniczky a felhívást terjesztő *Suhayda* ? tanárt és *Stefek* mesterembert nem büntette meg, csupán arra figyelmeztette őket, hogy ha a jövőben hasonló esetekből kifolyólag tetten érik őket, a legszigorúbban fog velük szemben eljárni. *Suhayda* ? tanár úgylátzik hálából, hogy baja nem történt, később titokban felkereste *Beniczkyt* és jelentette, hogy köztudomású a katonaságnak Selmezbányára való kivéznylése. A vasárnapi tanádi gyűlés leginkább azon célból van összehívva, hogy a munkások és polgárok állást foglaljanak és megbeszéljék a nyílt ellenállást, továbbá arról lesz szó, hogy miképen akadályozzák meg a katonaságnak bevonulását. Figyelmeztette, hogy óvakodjon *Steckel* akadémiustól, mert arra esküdött, hogy kedvező alkalom adtán le fogja *Beniczkyt* löni.

Erre az autentikus hírre *Beniczky* elhatározta, hogy a vasárnapi gyűlés megtartását minden körülmények között meg fogja akadályozni, hiszen a honvédszázalój két forcírozott menetben Selmec felé közeledik és vasárnap reggel már Selmecen lehet.

Beniczky a már egyszer nála küldöttségben járt bányászokat *Mehlinggel* együtt újból magához hívatta, szemrehányást tett nekik, hogy ígéretüket távollétében nem tartották be és oly gyűléseken vettek részt, amelyeken a bányászokat érintő kérdések nem is tárgyalattak, hanem hazaárulásra izgattak. „Különben mondjátok meg, mi célja van a vasárnapi tanádi gyűlésnek? Én mindent tudok, tudom azt is, hogy erőszakhoz akartok nyúlni, hogy azt a bányászatot akarjátok veszélyeztetni, mely nektek kenyeret ad.” Emelkedett hangon folytatja *Beniczky*: „ismerlek benneteket, ismerem szándékaito-

kat, gondolkodástokat és ennek megfelelően foglak ezentúl benneteket kezelni. Menjeteek csak haza, maradjatok azonban csendben, holnap majd már többet fogtok rólam hallani“.

Szombaton már minden rendelő helyiségben egy parancs volt kifüggesztve, melynek tartalma a következő volt: „Én mint királyi biztos jöttem ide, hogy a városnak és vidékének nyugalmit óvjam és a bányászat biztonsága fellett örködjek. Figyelmeztetem a bányásznépet, hogy óvakodjék azon felforgató elemektől, kik a bányásznépet az engedelmeség megtagadására lázítják.

Minthogy a pánszláv agitátorok azzal vádolják a magyarokat, hogy a tótokat, a nyelvüket és nemzeti-ségüket végkép elnyomni és kiirtani szándékoznak, rémhíreket terjesztenek és ellenséges invázióval fenyegetődznek, a már közelgő katonasággal úgy a bányászatot, mint a békés polgárokat minden erőszakoskodás ellen meg fogom védeni. Azon tendenciózus hírrel szemben, hogy a katonaság a bányásznép és a tótok elnyomatására rendeltetett ide, kijelentem, hogy bárki, akárki legyen az, a napnak bármely órájában kérését, vagy panaszát élőszóval, vagy írásban anyanyelvén nálam előadhatja. A törvény értelmében megengedem azon gyűlések megtartását, melyeknek céljuk közérdekű kérdések megvitatása. Ezzel szemben minden titkos, éjjeli, vagy félreeső helyeken tartani akaró csoportosulásokat mint amilyen a holnapi tanádi gyűlés is akar lenni, szigorúan megtiltom és mindenki ellen, tartozzék az akármilyen osztályhoz, ki a törvény ellen véteni fog, a legnagyobb szigorral el fogok járni.

A szlávok közt azon elterjedt hírre, hogy a jövőben a született szlávoknak anyanyelvük használata meg volna tiltva, kijelentem, hogy a jövőben az eddig érvényben volt magyar, német és latin hivatalos nyelv helyett a hivatalos nyelv ezentúl a magyar lesz. Azonban a hivatalos körökön kívül mindenki anyanyelvét tetszés szerint használhatja, ebben gátolni senkit nem engedek, sőt a hivatalos körök köteleztetnek, hogy nemcsak a szóbeli, de

írásbeli kérvényezéseket is, akár német, vagy szláv nyelven legyenek azok előterjesztve, elfogadni kötelesek. Aki a nyelv szabadságában, illetve anyanyelvének használatában meggátoltatik, forduljon védelem szempontjából hozzám.

Hogy a munkások lássák, hogy céлом csak a rend és nyugalom biztosítása, a múltban elkövetett hibákra és visszaélésekre fátyolt vetek és azokat meg nem történteknek veszem.

A célból, hogy a bányásznép jogos kíváncsiainak megismerjem, a bányahatóság (Berggericht) által megerősített 24 tagból álló munkásválasztmányt ki fogom hallgatni; az eredményt az összmunkásságnak tudtul fogom adni avégből, hogy további tanácskozásuk eredményét újból a választmány útján megtudjam.

Éppúgy, mint minden jogos kérés meghallgatásra fog nálam találni, ugyanígy el fogok járni azok ellen, kik meddő fenyegetésekkel lázító szellemben tovább dolgoznak és az összmunkásság nevében, de szellemével és akaratával ellenkezően csak egyéni célt szolgáló követelésekkel fognak előállani.

Beniczky Lajos kir. kormánybiztos fenti parancscsal egyidejűleg még a következő írásbeli utasítást adta a bányaüzemeknek:

„Tudomásomra jutott, hogy nemcsak a szláv nemzetiséghez tartozó akademikusok, de bányászruhába öltözött idegenek is titokban és észrevétlenül leszállanak a bányákba és ott leginkább a bevándorolt cseh bányamunkásokkal veszélyes terveket szőnek, elrendelem tehát a bányarend értelmében, hogy a bányavezető tudta és beleegyezése nélkül senki a bányába le nem szállhat. Figyelmeztetem különösen a felőrtől (Huttmann) lefelé álló felvigyázó személyzetet (Kratzenfüller), kik eddig ezen üzemeket elősegítették, hogy a jövőben mindazok ellen, kik ezen rendelkezést szigorúan be nem tartják, nemcsak, hogy el fogok járni, hanem a szolgálatból azonnal elbocsáttatnak és a bányakerületből kitoloncoltatnak.”

*Beniczky*nek fenti rendelkezése népies stílusban, tót nyelven minden rendelő helyiségben még szombat reggel felolvastatott és kifüggesztetett.

Még aznap, szombaton délután a munkásság 24 tagból álló hivatalos választmánya megjelent *Beniczky*nél, aki elsősorban aziránt tudakozódott, hogy az átadott kérvényben foglalt követelések valóban megfelelnek-e az összmunkásság szellemének és kívánalmainak? Minthogy a választmánynak sok tagja a kérvény tartalmát nem ismerte, a kormánybiztos a német nyelven megírt és sok aláírással ellátott kérvényt tót nyelvre lefordította és azt kérdezte a választmánytól, hogy mint tapasztalt és öreg bányászok, miképen adhatták hozzájárulásukat oly beadványhoz, melynek egyedüli célja a bányászatot teljesen tönkretenni.

Amint a választmány tagjai a kérvény valódi tartalmát megtudták, az előzményekről a következőképen nyilatkoztak:

„Mi, bányászok megtudtuk, hogy a magyar országgyűlés minden néposztálynak előnyöket biztosított, csupán csak rólunk, szegény bányászokról teljesen megfeledkezett. Helyzetünk javítása céljából a választmány az egyik gyűlésen oda nyilatkozott, hogy továbbra is tartsuk be a rendes és szokásos utat és kérvényünket a bányahivatal útján terjesszük be a magyar minisztériumhoz. Előterjesztésünkre óriási kavarodás és láрма tört ki, különösen a bevándorolt csehek között, szidtak bennünket és szemrehányást tettek nekünk, hogy egy kürtöt fujunk az urakkal (dass wir mit den Herren unter einer Decke stecken), nincs bizalmuk hozzánk, közvetítésünkben nem kérnek, mivel okos emberektől már megtudták, hogy mindent kell követelni, mert jelenleg a munkásoknak semmit sem lehet elutasítani, hanem minden követelést teljesíteni kell.“

„Mellőzésünk után — folytatja a szónok — az elégedetlen, nagy bányásztömegnek első lépése az volt, hogy a kamaragróf úrhoz erőszakkal berontott és a 14 napi bérfizetést kierőszakolta. De ezzel nem vol-

tak megelégedve, többször gyűlést tartottak, melyen különösen *Mehling*, volt akadémikus, de még mások is főszerepet vittek. Végre abban állapodtak meg, hogy követeléseiket írásba foglalják és ha azok netalán elutasításra találnának, azoknak erőszakkal fognak érvényt szerezni. Minthogy a kormánybiztos úr váratlanul érkezett Selmezbányára, kénytelenek voltak a kérvényt gyorsan megszerkeszteni, hogy azt a fáklyásmenet alkalmával átadhassák, bennünket, választmányt azonban részvételre nem is hívtak meg és semmiről nem tájékoztattak. Biztosíthatjuk azonban kormánybiztos urat, hogy a munkásság zömét, különösen az idevalósiakat csak ígérekkel, fenyegetéssel és terrorral tudják ilyenmire rávenni. Különben mindennek okai a praktikánsok és idegenek, kiknek semmi közük a bányászathoz, de azért mindig bányászok között mozgolódnak.“

A választmány meghallgatása után *Beniczky* kir. kormánybiztos utasította a választmány tagjait, hogy parancsa és rendelkezése értelmében anyanyelvükön foglalják írásba összes kérelmeiket, figyeljenek arra, hogy fenyegetésekkel senki szabad elhatározásában gátolva ne legyen, mert a bányarend értelmében mindazokat meg fogja büntetni, kik a bányamunkásokat szabad akaratukban gátolják.

A munkásküldöttség eltávozása után *Beniczky* a pánszláv érzelmeiről ismert felvigyázói személyzetet magához rendelte és kötelességükké tette, hogy a holnap tartandó tanádi összejövetelt gátolják meg. Biztosította azonban őket arról, ha ezentúl az ország és a bányarend ellen nem fognak véteni, a multban elkövetett hibáikért nem fognak elmaradni a szokásos előléptetésektől. Különben másnap maga megy el a gyűlésre, hogy lássa, mennyiben tettek eleget rendelkezéseinek.

Másnap, vagyis vasárnap reggel 10 órakor a nemzetőrség, a városi és bányatiszti kar és a városi polgárság legnagyobb részének nagy óvációja között bevonult Selmezbányára egy zászlóalj honvéd-

ség. A katonaság megérkezése a lázítókon kívül jó hatással volt a lakosságra.

Beniczky délután egy bányamunkás kíséretében elment a gyűlés színhelyére, a Tanád-hegyre, de ott csak a Hodrus felé vezető hegyek oldalán látott egyes munkáscsoportokat s miután a szónokok nem jelentek meg, a gyűlés elmaradt.

Szokatlanul sokan voltak este Selmec utcáin, bámulták a katonaságot, de összetűzésre sehol nem került a sor. Mikor már a lakosság nyugovóra tért és Selmezbánya elcsendesedett, egyszerre a felső piacon óriási lármával és zajjal a német nemzetiségű akademikusok *Jendraschek* bányatanácsosnak macskazenét adtak. A katonaság és nemzetőrség megjelenésére és *Beniczky* személyes közbelépésére az akademikusok abbahagyták a lármát, nyugodtan hazatértek. Valamivel később azonban a *Berggericht* közelében egy álarcos suhancsapat a sötét mellékutcából *Beniczkyre* tört, de amikor a társaságában lévő *Plattner* honvédőrnagyot és *Reiter* főhadnagyot meglátták, kődobásokkal Hibalka zengugos sötét utcáiba eltűntek. Több selmeci polgár alakjáról felismerte a csapatban a hirhedt pánszláv agitátort, *Steckel* bányaakadémikust.

A *Berggericht* mellett volt az akademikusok kávéháza, mely előtt a magyar, német és szláv lobogó lengett. *Jendraschek* bányatanácsos állítólag e három zászló láttára oda nyilatkozott volna, hogy nem érti, hogy a kormánybiztos a külföldi zászlókat még tűri. A német akademikusoknak a hírhez jóakarójuk az állítólagos esetet úgy adta elő, hogy *Jendraschek* bányatanácsos fenti kijelentése tisztán a német lobogóra vonatkozott és a német nemzetet ezzel megsértette.

(Mint nem idetartozót mellékesen akarom csak megemlíteni, hogy hányszor ismétlődtek még utána hasonló és az akademikusokat érő állítólagos sérelmek és félreértések és ha visszagondolunk tisztelt barátom, Zákány Csaba, kedves selmeci napjainkra, eszünkbe jut, hogy a burschcsizmát meg pipát ugyan már nem is ismertük, de a tradicionális fák-

lyásmenetet és az el nem maradható macskazenét a lovagiasság szabályai szerint mi is elintéztük és ezen fontos selmeci tradíciót híven fenntartottuk az utókornak.)

Beniczky a két éjjeli eseményből kifolyólag retorzióval nem élt, ami különben a másnap, azaz hétfőn, a városházán elmondott beszédéből is kitűnik.

Goldbrunner városbíró által összehívott gyűlésen *Beniczky* a selmeci helyzetre vonatkozóan a dolgokat fölényes nyugalommal kezelte és körülbelül a következőket mondotta:

„Meggyőződéseem szerint rágalom az, mintha Selmezbánya és környéke pánszláv eszmékkel volna átítatva. Tapasztalatból tudom, hogy a bányásznép és a polgárság ettől távoláll. Minden, ami itt történik, csak azoktól ered, kik könnyű szerrel szerepet szeretnének vinni és magukat a lakosság képviselőinek tolják fel. Olyan emberek ezek, kik a múltból semmi eredményt, vagy érdemet nem tudnak felmutatni, fontos tehát nekik, hogy jelenleg feltűnjenek. Különös dolgokat kieszelni és ennek megfelelően lehetetlen dolgokat ígérni. Nem nevetséges-e — mondá —, hogy néhány idegen praktikáns (főiskolai hallgató), akiknek semmi közük ügyeinkhez és akiknek egyedüli hivatásuk a tanulás volna, a bányásznépnek megígéri, hogy nemsokára az egész bányászat az övé lesz és nem nevetségesebb-e még az, hogy ezután néhány rest és hanyag munkás ilyen ígéreteken bízva, kimondja: hogy az egész bányagrófi hivatal felesleges, minthogy egyedül ők hivatottak a bányászat vezetésére! És mit szóljon az ember ahhoz, ha e diákok és kóbor jelöltek egy új szláv birodalom alapítói akarnak lenni, vagy ha politikus csizmadiák, kik jobban tennék, ha becsületes mesterségüket folytatnák, egy új alakítandó tartományról álmodnak, amelynek főhelye Selmezbánya lenne. Meg vagyok győződve, hogy olyan emberek, mint Tomkovits tanító, Cserny kovács, Stefik gombkötőmester, Steckel bányapraktikáns, beképzelik maguknak, hogy mindegyikük egy újra

feltámadt Svatopluk, aki a szürke régi korban egy kiváló férfiú és hatalmas szláv fejedelem volt, de ha most sírjából életre kelne, azoknak láttára, kik most nyomdokaiba akarnak lépni és a szlávokat egy új Kánaánba akarják vezetni, bánatában újra meghalna. Ezek az emberek nem gondolják meg azt, hogy egy macskának, habár ugyanazon fajhoz tartozik, sohasem sikerülhet az oroszlán szerepét játszani.“

A nevetségesség, a gúny öl. Beniczky a Selmecebánya körül settenkedő szláv forradalmárokat pelengérre állította, a helyzet ura maradt és az ő taktikája helyesebb és célravezetőbb volt, mint a nyers erőszak.

A pánszláv agitátorok részint elvesztették tálajukat Selmecebányán, de azért a cseh bányamunkások tovább folytatták aknamunkájukat. Hogy mily gonosz eszközökkel dolgoztak a cél érdekében, mutatja a következő eset:

1848 június 22—25-e közötti időben a szélaknai bányagondnok *Weichsler* írásban jelenti *Beniczky*-nek: „A cseh bányamunkások egy része még az éjjel meg akarja támadni a Szélaknán állomásozó honvédszázadot, a nekik nem tetsző hivatalnokokat le akarják mészárolni, a Lipótaknán lévő nagy víz-oszlopos gépet meg akarják semmisíteni, hogy a bánya víz alá kerüljön.“

Másoldalról pedig azon jelentés érkezett *Beniczky*-hez, hogy a bányamunkások egyrésze a békés fordulattal nincsen megelégedve és még az éjjel az elhagyott zúzóműben gyűlésre és cselekvésre jönnek össze.

Beniczky még este 10 órakor váratlanul meglepte a zúzóban összegyűlt kb. 60 tagból álló munkásságot. Közülök többen fegyverrel, mások fejszével és mindenféle romboló szerszámmal voltak felszerelve. *Beniczky*nek váratlan megjelenése eleinte nagy meglepetést váltott ki, de mikor látták, hogy csak egyedül jött, ellenséges magatartást tanúsítottak, de mikor *Beniczky* kijelentette, hogy tervük el van árulva, katonasággal már is körül vannak véve, de

nem akar rajtuk bosszút állani, megtorló intézkedést nem tesz az esetre, ha romboló szándékukról végleg lemondanak és a jövőben mindenben engedelmeskednek. *Beniczky* erélyes, de jóindulatú fellépésének meg is volt a hatása, amennyiben a bányamunkások kijelentették, hogy tettüket sajnálják és most már tényleg meggyőződtek arról, hogy *Beniczky* csak a javukat akarja és nem azért van Selmecen, hogy a szlávokat elnyomja.

A bányamunkásságnak most már minden tagja a fegyelem és engedelmesség útjára lépven, a kir. kormánybiztos a választmánynál kérvényük beadását sürgette. Az újonnan beadott kérvény hangja teljesen elütő volt az előbbeni fenyegető kérvény hangjától és sok oly kérést tartalmazott, melyeknek teljesítése nemcsak jogos, de minimális is volt. A kérvény kedvező elintézése folytán a rend és nyugalom Selmecbányán helyreállott és *Beniczky* kir. kormánybiztos eredményteljes kiküldetése befejezést nyert.

Mint a selmecieket érdeklő szomorú eseményt, meg akarom említeni, hogy 1849 május 22-én *Sulzer Vilmost*, a nem rég Selmecbányára özvegy édesanyjával bevándorolt 30 éves, nőtlen, római katolikus vallású erdész-akadémikust, ki az ellenséges császári hadaknak állandó és fizetett kéme volt, *Görgey Armin* honvédőrnagy kötél általi halálra ítélte Körmöcbányán. Kivégeztetése még aznap agyonlövétéssel hajtatott végre, mert Körmöcbányán hóhér kéznél nem volt.⁵

Jogos szemrehányást érdemelnék a selmeciektől azért, hogy csak a selmeci pánszláv eszmék lelkes hirdetőit és mozgatóit sorolom fel, mintha csak ők lettek volna a magyarság ellenségei és a főszereplőkről s spiritus rexekről nem teszek említést. A selmeciek megnyugtatóására azonban kijelentem, hogy Hurbánékat, Hodzáékat és a többieket azért nem sorolom fel, mert szereplésük más területre

⁵ *Pszotka Ferenc*: Körmöcbánya szomorú napjai 1849-ben. Körmöcbánya, 1905.

esik és határozott szándékom volt a Selmechányára betolakodott idegen és káros elemek neveit 82 év múlva is pellengérré állítani.

Tény az, hogy a bányaváros német és tót lakossága magyar volt érzésében és tetteiben, a város egészének hazafias közérzése táplálta az erős hazafiságot úgy az 1848—49-i szabadságharc alatt, mint utána. Szinte fenyegetően utasította vissza a pánszláv agitátorok felforgató munkáját és a város maga 1848-ban odaajándékozta a magyar honvédségnek az óvári XVI. századbéli kilenc darab ágyúját.

És mint dr. *Várdai Béla* a *Mikszáth Kálmánt* méltató művében írja: éppen az a tót szabó, *Kublik József* uram, kinél *Mikszáth Kálmán* 1863—65. években mint hetedik és nyolcadik osztályos lícista diák lakott és 10 osztrák forintért havi teljes ellátást kapott s aki neki az első magyar ruhát varrta, tüzes Garibaldista-érelmú ember volt. Garibaldinak keresztelte el leányát és cselédjét elnevezte Sziciliának. *Kublik József* tót accentussal ismételt eldanolta otthon az ő eszményképeiről a következő divatban volt nótát:

„Kiépült már Turrinig a vasút,
Azon jön meg Garibaldi, Kossuth.
Elhozzák a szép magyar lobogót,
Megállj német szűk lesz a bugyogód!“⁶

Eltekintve *Lichárd Dániel* líciumi tanártól, ki Selmechányát már 1844-ben elhagyta és *Suhayda Lajostól* (egy selmeci szűcs fia), ki egész életén át a tótokhoz szított és a város tót tagjaival sokat érintkezett — egy-egy pohár bor mellett — tanári tekintélye nem volt és így nagyobb mérvű befolyást nem gyakorolhatott sem a szabadságharc alatt, sem pedig az utána következő években; a többi líciumi tanárok még a legvadabb Bach-korszakban sem tagadták meg magyarságukat és a magyar oktatási nyelv használatától nem tértek el.

⁶ Dr. *Várady Béla*: *Mikszáth Kálmán*. Budapest, 1910.

A líceum, mint a magyarság apostola, Selmecbányán már 1826-ban a francia háború által felszínre hozott nemzeti hazafias eszme szolgálatába állt és a városi közönség rokonszenvével találkozva, megalkotta 28 taggal kebelén belül október 21-én a pozsonyi magyar társaság mintájára, hazafias érzületek ápolására a „Nemes Magyar Társaság“-ot és pedig már abban az időben, mikor az országban még csak a veszprémi, soproni, kolozsvári és pozsonyi hasonló társaskörök léteztek az iskolákban.

A selmeci líceum teljes megmagyarosodása 1842-ben *Breznyik János* tanári hivatalába iktatásával kezdődik, ki összes tantárgyait mindjárt kezdettől fogva magyarul tanította. E ténykedésével szemben találta magát *Lichárd* és *Suhaydával*, kik a tót nyelvet szerették volna előtérbe helyezni. E célból ők 1842-ben egy tót irodalmi kört alakítottak a líceumon, amelynek keretén belül szították a nemzetiségi viszálykodást. A német érzelműek sem maradtak tétlenül és az 1843—44. iskolaévben megalakították a német irodalmi kört, mire a magyarok 1844—45. iskolai évben a nemes magyar társaság címét „Magyar irodalmi kör“-re változtatták át.

Hogy ily nemzetiségű villongás az iskola falain belül jóra nem vezethetett, mutatja azon eset, mely 1843 őszén az imádság magyarul elmondása közben történt és botránnyá fajult. A tót fiúk oly zajt csaptak, hogy *Breznyik* igazgatónak kellett közbelépnie és csak úgy tudta a felizgatott kedélyeket, *Lichárd* és *Suhayda* tanárokat lecsillapítani és a nyugalmat helyreállítani, hogy az élelmezőben továbbra is megengedte az imádságnak latin nyelven való elmondását.

1846 őszén a tót fiúk már egy tót színdarabot akartak előadni és dacára annak, hogy *Breznyik* igazgató azt megtiltotta, ők mégis felléptek. A szereplők kizárását az iskolából magasabb közbenjárás folvtán az igazgató börtönbüntetésre változtatta át.

Egyesek részéről a magyar nyelv iránti ellenszenv dacára az 1847—48. évig mégis utat tört magának

úgy, hogy ez évben egyedüli tanítási nyelv a magyar lett. Nagy ellenállást kellett *Breznyik János*nak leküzdenie, ami látszik abból is, hogy 1848-ban a tót irodalmi kör vezetője *Launer* tanár ellen azért lázongtak, mert kikelni merészelt *Stur* ellen, aki a nép nyelvét, vagyis a tótot irodalmi nyelvvé akarja tenni. De *Breznyik* a köréje csoportosult tanárokkal, magyar tanulókkal és Selmec polgárságával a legerősebb pánszláv hullámverésnek is ellenállt és megőrizte az intézet testestől-lelkestől magyar szellemét, ami abból is kiviláglik, hogy 1848 május 31-én, amikor *Stur* és *Hurbán* a főpánszláv agitátorok az országból Bécsbe szöktek, a selmeci líceum egész ifjúsága a magyar kormányt fedhetetlen hazafiságukról biztosította.⁷

Szabadságharcunk letörése utáni germanizáló Bach-korszakról dr. Várdai Béla szerint Mikszáth Kálmán a selmeci líceumról azt írja, hogy a történelmet például a tanáruk lelkes, hazafias szellemben tanította ugyan, de nekik, tanulóknak, kötelességük volt a felső hatóság által hivatalosan rájuk parancsolt könyvből az osztrák szellemben megírt szöveget is betanulni, nehogy a Schmerling-féle abszolutisztikus idegen hatalom valamelyik emberének az iskolába toppanása esetén a tanárra nézve kompromittáló feleleteket adjanak. Mikszáth Kálmán „A Öreg Dankó Bácsi“-jában megörökítette azon esetet, mely Pálffy Mórnak 1863-iki látogatása alkalmával történt a selmeci líceumban.⁸

Beniczky Lajos a selmeci és felvidéki kormánybiztosi teendőit a szabadságharc véres csatáinak zajával váltotta fel és az ő oldalán, valamint a többi hős magyar vezér csapataiban több mint 40.000 tót ifjú a szabadságharc legválságosabb viszonyai között is mindig fedhetetlen maradt a

⁷ *Hlavatsek András és Király Ernő*: A selmecebányai líceum története. Selmecebánya, 1896.

⁸ *Dr. Várdai Béla*: Mikszáth Kálmán. Budapest, 1910.

magyar testvér oldalán, vele versenyezve harcolt és győzelemről győzelemre vitte a szabadság három színű zászlait.

Maroknyi, kb. 1000—1500 főből álló mozgó honvédekkel, önkénteseivel, besztercebányai és selmeci nemzetőreivel és csak hat ágyúval felszerelve 1848 őszén 3 órás kemény és szívós küzdelem után megtisztítja Eperjes vidékét az osztrákokkal egyesült sarcoló és fosztogató hurbanistáktól. 1848 decemberében Budetinnál megállítja ezen derék guerilla vezér a jablonkai szoroson át betört hurbanistákat, látjuk őt 1849 március 24-én Losoncánál, ahol portyázása közben a veszteglő Almássy-féle osztrák hadosztályra fényes nappal rajtaüt, 7 tiszt, 206 közlegény, 56 ló és 1 zászló veszteséget okozva alig 600 emberével a legcsúfosabb módon szétrebbenti. Ezen párját ritkító dicső haditett után újra Árvában Alsó-Kubinnál a hurbanistákkal áll harcban, azokat ismételten és véglegesen a szélrózsa minden irányában szétkergeti, de már egy pár hét múlva a Stureci hegyhágón a túlerőben lévő oroszok ellen harcol.

Szabadságharcunk idegen segítség közreműködésével letört, jött a purifikáció, legjobbjaink, legnemesebbjeink golyó elé állítottak, vagy mint közönséges gonosztevők, a bitófára kerültek. A testvéri harc tovább tart, az emberi nemes érzésekből kivetkőzve, bosszút lihegve, egyik a másiknak ront, okozott kínjain és vesztén kéjeleg. Ugyanazon ezredbeli bajtársak, kik egy és ugyanazon király zászlajára felesküdték volt, halhatlan viszonyok erőszakos és nemtelen összeuszítása folytán először egymással szembeállítottak, most pedig egymást rablánc-, golyó- és bitófához juttatják. A magyar hazának, a monarchiának gyermekei összeuszítva egymás vérében tovább gázolnak, de csak azért, hogy midőn eme borzalmas és kegyetlen gyilkos munkát elvégzik, az őket összeuszító felsőbb hatalom végre valamennyit megfojtva elnémítsa és hogy tudtul adhassa népének: „Velünk az Isten, halljátok népek! és győződjetek

meg hogy velünk az Isten!“, mint ezt a hatalmon lévők az 1849 augusztus 20-én Bécsben megtartott győzelmi Te Deum alkalmával proklamálták.⁹

A Magyarországra küldött féktelen hatalmat, az uralkodó autokrata jogát oly bosszúálló düh haragos vörössége futotta el, hogy dölyfösségében csak kaszabolt és gyilkolt. A brutális szoldateszka osztrák hadbíróság onnipotenciát fitogtatva másra nem gondolt, csak arra, hogy a szerencsétlen áldozatokat évekre bebörtönözze, vagy halálra ítélje. És ha itt-ott egy elítéltnak megkegyelmeztetett, ezen megkegyelmezéssel az adatott az illetőnek örök emlékezetül tudtára, hogy e naptól fogva életét a másik Istennek — aki ellen vétett — köszönje. Nem a méltányosság, az ok és okozat egybevetése és mérlegelése, nem az igazság volt az úgynevezett purifikációnál az általános zsinórmérték, hanem a lihegő bosszúállás és a vérszomj, melynek legjellegzetesebb képviselője az eperjesi véreb, *Caraffá*-nak méltó utóda, a bresciai hiéna, a hesseni választófejedelem törvénytelen fia, *Haynau Gyula* báró volt.

A bátor, megértő, tót anyanyelvű, de igaz magyarlelkű *Beniczky Lajos* volt királyi kormánybiztos, a losonci hős, sok fényes csata győztese, szintén rabláncra verve 8 évig várta az aradi, pesti és végül a kufsteini nyirkos, dohos, egészségtelen kazamatákban kiszabadulásának óráját.*

⁹ *Horváth Mihály*: A magyar függetlenségi harc története. Pest, 1872.

* *Jókai Mór* „Az új földesúr“ című regényében *Beniczky Lajost* Garamvölgyi földbirtokos unokaöccsében, Aladár mérnök úrfiban személyesíti és a börtönből kiszabadult ifjú hősben rá lehet ismerni a szabadságharc legmerészebb bajnokára, ki sokszor egy maroknyi csapattal dandárokat vert ki állásukból és tömlöcében is jó kedvvel viselte rabságát.

Beniczky Lajos a börtönből való szabadulása utáni években az osztrákoktól való különválási tervekben vezérszerepet vitt s utoljára a legrejtélyesebb módon eltűnt. A Duna hullámai vetették ki holttestét a Csepel melletti szigetparton, keze-lába összekötözve!

Még *Beniczky Lajos* fogsága alatt visszajöttek Bécs jóvoltából véreink, testvéreink helyett a Tomkovitsok, Steckelék, Sparnensisék, Stefanovitsok, hogy a magyar rebelliseket megfékezzék, kizsákmányolják és a magyar fiúk elől elfoglalják a legjobb helyeket. Tagadhatatlan, hogy ezen idegen elemek beözönlése több tehetséges, tudós, jóra való férfiút is adott hazánknak, kiktől elismerésünket, hálánkat meg nem tagadjuk. A szép magyar ég, az áldott magyar föld beolvasztotta őket és gyermekeik, vagy unokáik már izig-vérig magyarok lettek.

Hogy mire képes az áldott magyar föld, olvashatjuk *Jókai Mór* „Az új földesúr“ című regényének utószavában, ahol a következőket mondja: Én láttam egy este Haynau tábornagyot (már a nyugalmazottat) magyar ruhában, szélesszalagú darutollas túri süveggel a fején, a legkizárólagosabb magyar urak társaságában megjelenni, nemcsak én, de még sokan hallották tőle ezen erős mondást: „Wir Ungarn lassen unsere Rechte nicht confiscieren.“ Már akkor a nyugalmazott tábornagy magyarországi földbirtokos volt.

Hogy szabadságharcunk leveretése után mit jelentett „a magyar ruhában, széles szallagú darutollas túri süveggel“, vissza kell gondolnunk a Bach-korszakra, mikor a „Gesammt-Monarchie“ bölcséinek figyelme még a magyarok öltözetére is kiterjedt. Miniszteri rendelet folytán betiltatott a széles szallagú kalapok viselése, de különösen a tollviselés a kalapok mellett. Még a legmagyarosabb községekben is pl. országos vásárokon leszedték a kalapjuk mellől a tollakat. Ebből aztán el lehet képzelni, micsoda ellendemonstráció lehetett az, mikor egy ilyen betiltott tollas süveget olyan ismert szakálbajuszos alak, mint *Haynau* báró volt, nyomott fel a tarkójára, aminő a rettegett nevű cidevant tábornagy volt.

Akik asszimilálódtak, beolvadtak a magyar nemzetbe, azoknak száma elenyésző, legtöbbjük azonban szürke ember volt és amint érdekük megkívánta vagy erszényük megtelt, odébbálltak, visszamentek

hazájukba, az esetleg előzőleg önző célból felvett magyar állampolgárságot letették és a szajkómódra sportszerűen megtanult egynéhány magyar szóból tovább fűzték és fűszerezték a nekik oly mulatságos és szellemes Mikosvicceiket.

Közvetlen a monarchia összeomlása előtt még láttuk őket itt és belőlük lettek a dísz csehszlovákok, a jó rumunyak vagy újból a „császárhű“ osztrákok, amint ezt a forradalmi események mutatták.

*

Felolvasásom tulajdonképeni célja az volt, hogy az 1848-iki selmeci bolsevik jellegű sztrájkot ismer-tessem és annak leszerelését ecseteljem.

Az e célra kiküldött *Beniczky Lajos* kir. kormánybiztos feladatát fényesen oldotta meg. Nem is lehetett az máskép, mikor oly zászlóval jött Selmece, melyre két igen fontos elv volt felírva és pedig: „A munkásbérnek arányban kell lenni a teljesített munkával“ és ha mégis differenciák támadnak munkáltató és munkásság között, a békéltetésnél elv legyen: „többet ésszel mint erővel“.

Beniczky Lajos, a XIX. század embere, nem vette igénybe az akkori hatalmas szolgabírói apparátust, nem csukatott be, nem számolt le senkit, nem lakoltatott ki családokat, de bátor és erélyes és emellett tapintatos fellépésével, megértő intézkedéseivel világégés közepette is, még a legvadabb bolsevik társaságot is meg tudta fékezni, és tüskét vagy keserűséget nem hagyott vissza a munkások szívében.

Tisztelt Szaktársaim, gondolkozzunk e felett!

*

Az 1848-ban ránnkényszerített szabadságharc vérbefult, elmúlt, de nem felejtjük el soha. A Trianonban diktált gyilkos béke még több állig felfegyverzett ellenséget állított ellenünk csatásorba, mint amennyi 1848—49-ben volt, de mi magyarok nem csüggedünk, mert élünk és élni akarunk!

Halljuk a magyar élniakarást a Királyhágón túli
Áprily székely költő fülünkbe harsogó szavában is:

„Mi itt keresztre rendeltetve állunk,
Minket a hűség Krisztus-szege tart,
Égő reménység: árva húnjaidból
Jövőt nevelni, embert és magyart!“

Mi felvidéki magyarok értünk beneteket, a remény a mi szívünkben is él, mert van hitünk egy Istenben, van hitünk egy hazában, van hitünk az isteni örök igazságban, van hitünk Magyarország feltámadásában!